

28. BÖLÜM / CHAPTER 28

YÜKSEK MİMAR ŞÜKRÜ SÜRMEİN'İN YAŞAMI, ESERLERİ, TÜRKİYE'DE ENGELLİLİK ÇALIŞMALARINA KATKILARI

THE LIFE AND WORKS OF MASTER ARCHITECT ŞÜKRÜ SÜRMEİN AND HIS CONTRIBUTIONS TO DISABILITY STUDIES IN TURKEY

İlgın AYDINOĞLU*

*İstanbul Üniversitesi, Engelliler Uygulama ve Araştırma Merkezi, İstanbul, Türkiye
e-posta: ilginayd85@gmail.com

DOI: 10.26650/B/AA09.2020.007.28

ÖZ

Bu çalışmada kendisini bir tekerlekli sandalye sakatı olarak tanımlayan Yüksek Mimar Şükrü SürmeİN'in (1945-2011) yaşam öyküsü ve ülkemizde engellilik alanına yaptığı katkıları üzerine bilgiler verilecektir. Üniversite öğrenimi sırasında geçirdiği kaza nedeniyle omurilik felçlisi haline gelen SürmeİN, yurtdışında aldığı rehabilitasyon sırasında birçok incelemelerde bulunmuş ve Türkiye'ye döndükten sonra bu deneyim ve incelemelerini başta İstanbul Teknik Üniversitesinde olmak üzere birçok kitap, makale ve araştırma yazısı haline getirerek paylaşmıştır. Bu eserlerinde herkes için tasarıma vurgu yapmış, düzenlemeler yapılırken herkese göre yapıldığı takdirde engelliliğin ortadan kalkacağını ortaya koymuştur. Ona göre engellilik sakatlığın doğal bir sonucu değildir. Önemli olan erişilebilirlik düzenlemelerinin yapılmasıdır. Şükrü SürmeİN'in eserlerinden edinilen bilgilerin derleme yönteminin kullanılmasıyla oluşturulan bu çalışmada, SürmeİN'in engelliğe bakış açısı vurgulanmış ve yazdığı eserlerin içeriklerine özet olarak yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Şükrü SürmeİN, tekerlekli sandalye sakatı, engellilik, erişilebilirlik, herkes için tasarım

ABSTRACT

This study reveals the biography of Master Architect Şükrü SürmeİN (1945–2011), self-defined as wheelchair handicapped, and discusses his contributions to the field of disability in Turkey. SürmeİN became paraplegic due to an accident during his university education. He made lengthy observations of the environment and buildings while receiving rehabilitation abroad. After returning to Turkey, he shared his experiences and studies in many books, articles and research papers, especially at the Istanbul Technical University. In these studies, he emphasized “design for everyone,” and asserted that if the arrangements were accessible for everyone, disability would disappear. In his view, disability is not a natural result of being handicapped. Accessibility is the only thing that matters. This study was prepared through the method of compilation, summarizing SürmeİN's works and emphasizing his perspective on disability.

Keywords: Şükrü SürmeİN, wheelchair man, disability, accessibility, design for everyone

Giriş

Günümüz Türk literatüründe genellikle engelli kelimesi kullanılmaktadır. Hatta 2014'te yapılan bir kanun değişikliğiyle bütün kanun ve yönetmeliklerdeki “özürlü” kelimesi “engelli” kelimesi ile değiştirilmiş ve ilgili kanunlar bu şekilde güncellenmiştir.¹ Ancak bu çalışmamızın konusunu oluşturan ve içerisinde hayat hikâyesi, kitapları ve makalelerinden söz edeceğimiz Yüksek Mimar Şükrü Sürmen, kendisini bir tekerlekli sandalye sakatı olarak tanımlamış ve bütün çalışmalarında sakat ve özürlü kelimelerini kullanmıştır.

Şükrü Sürmen (1945-2011), sakatlığın daha çok hareket organlarındaki hasar ya da fonksiyon kaybını ifade ettiğini, özürlülüğün ise daha geniş bir kavram olduğunu ve daha çok duyu organlarındaki hasar, noksanlık ya da işlev kaybını içerdiğini belirtmiştir. Özürlü ve sakatın daha nesnel kavramlar olduklarını, engelliliğin ise bu durumların kötümser bir şekilde yorumlanmış biçimi olduğunu vurgulamıştır. Sürmen, gelişmiş ülkelerde bile her zaman sakat ve özürlünün bulunabileceğini ancak gerekli şehircilik düzenlemelerinin ve çevresel düzenlemelerin yapılması halinde engelliliğin olmayacağını belirtmiştir.² Bu yüzden çalışmamızda engelli, sakat ve özürlü ibareleri birlikte kullanılacaktır.

1. Yüksek Mimar Şükrü Sürmen'in Yaşam Öyküsü

Şükrü Sürmen, 1945 yılında Trabzon'da doğdu. İlk, orta ve lise öğreniminin ardından ailesinin de desteğiyle üniversite okumak için ailesiyle beraber İstanbul'a göç etti. 1963 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesini kazandı. Başarılı geçen 2 yılın ardından 1964 yazında tatilini geçirmek için ailesiyle beraber Trabzon'a dönerken trafik kazası geçiren Sürmen, annesi, babası ve dayısını kaybettiği kazanın sonunda tüm tedavi süreçlerine rağmen omuriliğindeki zedelenme nedeniyle belinden aşağısı felç oldu ve hayatının sonraki kısmını tekerlekli sandalyeyle geçirmek durumunda kaldı. Kazanın ardından 1966'da İngiltere'ye rehabilitasyon için gitmesi kendisi için çok önemli oldu. Bu süreçten sonra okuluna geri dönen ancak tekrar bırakmak zorunda kalan Sürmen, yakınlarının da desteğiyle 1969'da okuluna yeniden döndü ve 1973'te mezun oldu.³

1 6462 Sayılı “Kanun ve Kanun Hükmündeki Kararnemelerde Yer Alan Engelli Bireylere Yönelik İbarelerin Değiştirilmesi Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmündeki Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”, Kabul Tarihi: 25.4.2013, Resmi Gazete Tarihi: 03.05.2013, Resmi Gazete Sayısı: 28636, Çevrimiçi: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/05/20130503-1.htm>, Erişim:10.06.2019.

2 Şükrü Sürmen, *Biraz İnsan, Biraz Sakatlık, Biraz Şehir, Biraz Mimarlık, Biraz Kapitalizm: Karışık Yazılar* (İstanbul: Nüansarma, 2010), 12.

3 “Şükrü Sürmen'in Yaşam Öyküsü”, erişim: 10.06.2019, <https://enuygar.istanbul.edu.tr/tr/content/yuksekmimar-sukru-surmen/yasam-oykusu>

1975'te ise Karayolları Genel Müdürlüğünün açtığı sınavı kazanarak kontrol mühendisi olarak çalışmaya başlayan Sürmen, 1982'ye kadar bu görevini sürdürdü. 1983'te bu görevden istifa eden Sürmen, Almanya'ya giderek engellilerle ilgili mimari düzenlemeler konusunda araştırmalar yaptı.⁴

Türkiye'ye döndükten sonra İstanbul Teknik Üniversitesindeki (İTÜ) çevre ve şehircilik uygulama ve araştırma merkezinde 1986 yılında çalışmaya başlayan Sürmen, yaşlı ve engellilerle ilgili mimari düzenlemeler konusunda araştırmalar yapmaya devam etti. 1991 yılından itibaren İTÜ Mimarlık Fakültesinde açılan "Sakatlar ve Yaşlılar İçin Tasarım" isimli dersi vermeye başladı. Bu ders, Türkiye'de verilen engelliler ve yaşlılar için standart ve düzenlemeleri içeren ilk ders olma niteliğindedir.⁵

Yurtdışı ve yurt içinde yaptığı araştırmalar, yayınladığı kitap ve makaleler ile Türkiye'deki erişilebilirlik standartlarının gelişmesi ve belirlenmesine ışık tutan Şükrü Sürmen, birçok belediye, kamu kuruluşu ve sivil toplum kuruluşuna danışmanlık yapmıştır.⁶

2003 yılında o zamanki ismiyle İstanbul Üniversitesi Özürlüler Uygulama ve Araştırma Merkezi olarak kurulan İstanbul Üniversitesi Engelliler Uygulama ve Araştırma Merkezinde kuruluşundan itibaren danışma kurulu üyeliği yapan Sürmen, ayrıca bu merkezin günümüzdeki logosunu da tasarlamıştır.⁷

2008 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından üstün hizmet ödülü ile ödüllendirilen Sürmen, mimari eserlerinin yanı sıra engelli ve yaşlıları irdeleyen çok sayıda kitap ve makale yazmıştır.⁸

Yüksek mimar Şükrü Sürmen, 21 Mart 2011'de Ortaköy'e doğru giderken kalp krizi geçirdi ve kurtarılamadı. Ölümünden sonra, İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından engelli bireylerin bağımsız yaşam becerilerini arttırmak amacıyla 2013 yılında hizmete açılan merkeze "Şükrü Sürmen Engelliler Bağımsız Yaşam Akademisi ve Sosyal Gelişim Merkezi" adı verildi.⁹

4 "Şükrü Sürmen'in Yaşam Öyküsü", erişim: 10.06.2019, <https://enuygar.istanbul.edu.tr/tr/content/yuksekmimar-sukru-surmen/yasam-oykusu>

5 "Şükrü Sürmen'in Yaşam Öyküsü", erişim: 10.06.2019, <https://enuygar.istanbul.edu.tr/tr/content/yuksekmimar-sukru-surmen/yasamoykusu>

6 "Şükrü Sürmen'in Yaşam Öyküsü", erişim: 10.06.2019, <https://enuygar.istanbul.edu.tr/tr/content/yuksekmimar-sukrusurmen/yasam-oykusu>

7 "Şükrü Sürmen'in Yaşam Öyküsü", erişim: 10.06.2019, <https://enuygar.istanbul.edu.tr/tr/content/yuksekmimar-sukrusurmen/yasam-oykusu>

8 "Şükrü Sürmen'in Yaşam Öyküsü", erişim: 10.06.2019, <https://enuygar.istanbul.edu.tr/tr/content/yuksekmimar-sukru-surmen/yasam-oykusu>

9 "Şükrü Sürmen'in Yaşam Öyküsü", erişim: 10.06.2019, <https://enuygar.istanbul.edu.tr/tr/content/yuksekmimar-sukru-surmen/yasam-oykusu>

2. Yüksek Mimar Şükrü Sürmen'in Kitapları

Şükrü Sürmen, yaşadığı süre içerisinde birçok kitap kaleme almıştır. Bu kitapların büyük bir kısmı engellilik ve sakatlık üzerinedir. Sürmen, isimleri *Fahrettin ve Postacıyı Beklerken* olan iki öykü kitabı ve *Kedileri Seven Bir Şairin Şiir Defterini Kedilerin Parçalayışı* isimli bir şiir kitabı da yazmıştır.

Sürmen, *Bir Belediye Defteri* isimli kitabında ise bir sakat olarak yerel yönetimlerin erişilebilirlik düzenlemeleriyle ilgili izlenimlerini eleştirel bir dilde değerlendirmiştir. Sürmen'in kitabında, "Aslında ben bu belediyelere az bile yazmış bulunuyorum. İşte bu da benim; bir sakat tarafından, bir şehirlî tarafından, bir insanoğlu tarafından belediyenin sokaklara indiğinden nasıl değerlendirildiği hususundaki satırlarımdır," ifadelerini kullanmıştır.¹⁰

Sürmen, 21 Mayıs - 21 Haziran 2005 tarihleri arasında Almanya'nın Berlin şehrine yaptığı geziyle ilgili notlara ise *Tekerlekli Sandalye ile Berlin 2005* isimli kitabında yer vermiştir. Sürmen sakatların gezi notlarına fazla rastlanmadığını söyleyerek, kendisine göre ağır sakat birinin Türkçe yazılmış bir gezi izlenimi kitabının da nadir olduğunu düşündüğü için bu kitabı kaleme aldığını belirtmiştir.¹¹

Şükrü Sürmen, engelliliğin yanında yaşlılıkla ilgili çalışmalar da kaleme almıştır. Bu kitabının ismi, *Yaşlılık ve Yaşlılık Üzerine Dağınık Notlar*'dır. Sürmen'in bu kitabı, tıpkı engellilikte olduğu gibi yaşlılık durumu hakkındaki düzenlemelerle ve tasarımlarla ilgili bilgi ve notlarının bir derlemesidir. Kitapta mimari ve şehirselle çevre ile ilgili bilgiler daha yoğunluktadır. Bu kitapta Sürmen, yaşlılıkla ilgili gazete ve dergilerden çeşitli yazılara, yaşlılarla ilgili yurt ve evlerin nasıl olması gerektiğiyle, yaşlılığın tıbbî yönüyle ve yaşlılara uygun çevresel düzenlemelerin nasıl olması gerektiğiyle ilgili notlarına yer vermiştir.¹²

Şükrü Sürmen, 2004 yılında sakatlık ve özürüllük üzerine genel yazılarından oluşan *Ben Sakatlandım* isimli kitabını çıkarmıştır. Bu kitapta sakatlıkla ilgili genel yazılarının yanı sıra, Habitat toplantısından ve Berlin gezisinden notlarını da paylaşmıştır. Kitapta ayrıca, sakatlıkla ilgili şekiller, ölçüler, standartlar ve notlara da yer verilmiştir. Sürmen bu kitapta, kişinin bir kaza ya da diğer durumlarda hareket organlarındaki hasarı sakatlık olarak tanımlarken, bu durumun doğal sonucunun engellilik olmadığını vurgulamıştır. Engelliliğin oluşmaması için sakatlar için gerekli şehirselle ve çevreselle düzenlemelerin yapılması gerekliliğini söyleyerek bu durumda engelliliğin olmayacağını sadece sakatlığın bir olgu olarak sabit kalacağını belirtmiştir.¹³

10 Şükrü Sürmen, *Bir Belediye Defteri* (İstanbul: Nüansarma, 2009), 3.

11 Şükrü Sürmen, *Tekerlekli Sandalye İle Berlin 2005* (İstanbul: Nüansarma, 2009), 1.

12 Şükrü Sürmen, *Yaşlılık Üzerine Notlar* (İstanbul: Nüansarma, 2000), 1.

13 Şükrü Sürmen, *Ben Sakatlandım* (İstanbul: Nüansarma, 2004), 8-9.

Şükrü Sürmen'in son kitabı, *Biraz İnsan, Biraz Sakatlık, Biraz Şehir, Biraz Mimarlık, Biraz Kapitalizm: Karışık Yazılar* isimlidir. Sürmen bu kitabında, bir tekerlekli koltuk sakatı olarak geçmişten gelen izlenimlerini, mimari anlamda erişilebilirliğin sağlanması için önerilerini, gezdiği yerlerdeki gördüğü mimari çözüm tavsiyelerini bir araya toplamıştır. Özellikle kitabın, "Türkçenin doğal akışını bozmamalıyız" bölümünde kendisinin sakatlığa bakış açısını, neden engellilik tanımına karşı olduğunu anlatmıştır.¹⁴

3. Yüksek Mimar Şükrü Sürmen'in Makaleleri

Şükrü Sürmen, kitaplarının yanı sıra birçok makale de yazmıştır. Özellikle 2001 yılında Türkiye Mühendis Mimarlar Odaları Birliği (TMMOB) Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi'nce yayınlanmaya başlanan *Mimarist* dergisinde birçok makale yayınlamıştır.

Bu derginin ilk sayısında, "Şehirlerin Çehresinde Yeni Çizgiler, Yeni Özgürlükler" isimli bir makale yazan Şükrü Sürmen, bu yazısında son yıllarda ülkemizdeki sakatların ve yaşlıların daha kolay yaşayabilmeleri için düzenlemelerin geç kalınmış olsa da yapılmaya başlandığını gözlemlediğini vurgular. Bunun yanında konutların tasarımının da en az şehrin sakat ve yaşlılar için tasarlanması kadar önemli olduğunu söyler. Eğer konutlar ve şehirler sakat ve yaşlılara uygun tasarlanırsa o kişilerin daha da özgürleşeceğini belirtir.¹⁵

Sürmen aynı derginin 3. sayısında ise "Beklenen Tasarımlar" isimli makaleyi yazmıştır. Sürmen bu yazısında, sakatlık nedenlerinin gün geçtikçe çoğaldığını buna bağlı olarak da sakatlık ve yaşlılığın artış gösterdiğine vurgu yapmıştır. Bunun yanında gelişmiş ülkelerin toplumun bu gruplarının kullanımı için tasarımlar geliştirdiğini, bu tasarım geliştirme anlayışının ülkemizde yeni yeni oturmaya başladığını söylemiştir. Ülkemizdeki bu değişimin ise yatırımlarla mümkün olabileceğini belirtmiştir. Doğru tasarım yapılabilirliği konusundaki bilinç artışında üniversitelerin de katkı vermesi gerekliliğine ayrıca yer vermiştir.¹⁶

Şükrü Sürmen aynı derginin 5. sayısında, "Görmeden Duyumsamak Belki Bazen Daha Da Güçlü..." isimli makaleyi yazmıştır. Bu yazıda insanın her duyusunun ayrı bir zenginlik olduğunu söyleyen Sürmen, insanların bir duyusunun kaybında bile diğer duyularıyla farklı hayat tecrübelerine imza atabileceklerini düşünmektedir. Tabii ki yine herkes için yaşanabilir bir çevre düzenlendiğinde örneğin körlerin de rahatça diğer insanlar gibi yaşayabileceklerini vurgulamıştır. Ayrıca tasarımcıların sakatları ilgilendirecek şehir, eşya vb. tasarımlarıyla ilgili eğitimlerin yetersizliğine de vurgu yapmıştır.¹⁷

14 Sürmen, *Karışık Yazılar*, 12.

15 Şükrü Sürmen, "Şehirlerin Çehresinde Yeni Çizgiler, Yeni Özgürlükler", *Mimarist Dergisi* 1 (2000): 123-126.

16 Şükrü Sürmen, "Beklenen Tasarımlar", *Mimarist* 3 (2001): 106-108

17 Şükrü Sürmen, "Görmeden Duyumsamak Belki Bazen Daha Da Güçlü...", *Mimarist* 5 (2002): 95-96.

Sürmen aynı derginin 7. sayısında, “Farklı İnsanlık Durumları” isimli makaleyi yazmıştır. Sürmen bu yazısında, Beşiktaş Belediyesine bağlı Dilek Sabancı Parkı'nın tasarımından sakatların erişimi açısından eleştirel bir dille bahsetmiştir. Bu tarz bir tasarımın pek uygun olmadığını belirtmiş ve diğer ülkelerde de fazla örneğinin olmadığından bahsetmiştir. Yazar ulaşılabilirlik kavramını tanımlayarak, her türde yeri herkesin kullanabilmesi için tasarlanması gerektiğini vurgulamıştır.¹⁸

Şükrü Sürmen *Mimarist* dergisinin 11. sayısında, “Annelerin Omurgaları” isimli makaleyi yazmıştır. Sürmen bu yazısında, okul hayatı ile ilgili şiirlere yer vermiş, okulları dizayn eden mimarların kendilerini o okula gidecek çocukların yerine koyarak tasarım yapmalarının gereğine dikkat çekmiştir. Ayrıca engelli çocuğu olan annelerin çocuklarının geleceğini düşünmeden, o çocukların bir an önce eğitime başlayabilecekleri bir ortamın tasarımının gerekliliğine de yer vermiştir.¹⁹

Şükrü Sürmen *Mimarist* dergisinin 12. sayısında ise “Ulaşılabilir Şehirler, Binalar, Nesnelere” isimli makaleyi yazmıştır. Sürmen bu yazısında, ulaşılabilirlik herkes için sağlandığında birçok duygunun da beraber yaşanabileceğine vurgu yapmıştır. Herkesin her yere ve beraber ulaşımının mutluluğu arttıracığını ifade etmiştir. Mimar ve tasarımcı için ulaşılabilirliğin temel bir bilinç olması gerektiğine dikkat çeken Sürmen, bu kişilerin tasarımlarında bunlara önem vermesi gerektiğini vurgulamıştır.²⁰

Şükrü Sürmen bu makalelerinin yanı sıra sakatlık ve yaşlılık üzerine daha birçok çalışmada bulunmuştur. Bu çalışmalar arasında, 2008 yılında Sürekli Mesleki Geliştirme Merkezi için hazırladığı “Özrümlüler ve Yaşlılar İçin Ulaşılabilir Çevre Tasarımı Eğitim Notları” kitabı, 2007 yılında Türkiye Sakatlar Derneği ve İstanbul Çocukları Vakfı işbirliğiyle hazırlanan sakatlarla yönelik çevre düzenlemelerinin nasıl yapılacağına ilişkin rehber niteliğindeki “Sakatlar ve Yaşlılar İçin De Ulaşılabilir Bir Çevre: Uygulamalar, Ölçüler, Notlar, Öneriler” isimli derleme kitabını, 1986 yılında “Tekerlekli Koltuktaki İnsanların Hayatından Tablolar ve Bir Mimarlık Kılavuzu” isimli kitaba imza atmıştır.

Sonuç ve Değerlendirme

Şükrü Sürmen aslında erişilebilirlik temasını ve görüşlerini birçok alanda ortaya koymuştur. Sürmen'in bir tekerlekli sandalye sakatı olarak en çok dikkat çektiği konu, çevre ve şehircilikteki ilgili mimari düzenlemelerin standartlara göre yapılması gerekliliğidir. Bu

---

18 Şükrü Sürmen, “Farklı İnsanlık Durumları”, *Mimarist* 7 (2003): 94-97.

19 Şükrü Sürmen, “Annelerin Omurgaları”, *Mimarist* 11 (2004): 86-88.

20 Şükrü Sürmen, “Ulaşılabilir Şehirler, Binalar, Nesnelere”, *Mimarist* 12 (2004): 97-100.

konuyla ilgili yurtdışında yaptığı birçok araştırmadan ülkemize örnekler getirmiştir. Sürmen, herkes için tasarım fikrini ülkemizde ilk ortaya koyan ve bunu da eserlerinde vurgulayan çok önemli bir aktivisttir.

Şükrü Sürmen'in eserlerinde belirttiği ve vurguladığı düzenlemeler yapıldığı takdirde hiç kuşku yok ki engellilik ortadan kalkacaktır. Dolayısıyla Türkiye'de bu tür alanlarda düzenlemelerin yapılması ve konuyla ilgili kanun ve yönetmeliklerin uygulanıp, denetlemelerin yapılabilmesi, yani gerek mimari gerekse diğer bütün alanlarda erişilebilirliğin sağlanabilmesi için gayret gösterilmelidir. Böylece Türkiye, tamamen kaybolmasa da, daha az engellilikten söz edilen bir ülke haline gelebilecektir.

Kaynakça / References

- 6462 Sayılı “Kanun ve Kanun Hükmündeki Kararnamelerde Yer Alan Engelli Bireylere Yönelik İbarelerin Değiştirilmesi Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmündeki Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”, Resmi Gazete Tarihi: 03.05.2013, Resmi Gazete Sayısı: 28636. Erişim: 10 Haziran 2019, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/05/20130503-1.htm>,
- Sürmen, Şükrü. “Şehirlerin Çehresinde Yeni Çizgiler, Yeni Özgürlükler”, *Mimarist* 1 (2000): 123-126.
- Sürmen, Şükrü. *Yaşlılık Üzerine Notlar*. İstanbul: Nüansarma, 2000.
- Sürmen, Şükrü. ”Beklenen Tasarımlar”. *Mimarist* 3 (2001): 106-108.
- Sürmen, Şükrü. “Görmeden Duyumsamak Belki Bazen Daha Da Güçlü...” *Mimarist* 5 (2002): 95-96.
- Sürmen, Şükrü. “Farklı İnsanlık Durumları”. *Mimarist* 7 (2003): 94-97.
- Sürmen, Şükrü. “Annelerin Omurgaları”. *Mimarist* 11 (2004): 86-88.
- Sürmen, Şükrü. *Ben Sakatlandım*. İstanbul: Nüansarma, 2004.
- Sürmen, Şükrü. “Ulaşılabılır Şehirler, Binalar, Nesnelere”. *Mimarist* 12 (2004): 97-100.
- Sürmen, Şükrü. *Bir Belediye Defteri*. İstanbul: Nüansarma, 2009.
- Sürmen, Şükrü. *Tekerlekli Sandalye İle Berlin*. İstanbul: Nüansarma, 2009.
- Sürmen, Şükrü. *Biraz İnsan, Biraz Sakatlık, Biraz Şehir, Biraz Mimarlık, Biraz Kapitalizm: Karışık Yazılar*. İstanbul: Nüansarma, 2010.
- “Şükrü Sürmen'in Yaşam Öyküsü”. Erişim: 10 Haziran 2019, <https://enuygar.istanbul.edu.tr/tr/content/yuksekmimar-sukru-surmen/yasam-oykusu>